

Lekeitioko kanposantua

Gorka Pérez de la Peña Oleaga

Itzulpena: Hori-Hori

*Bizkaiko hileta
arkitekturaren altxorra*

Lekeitioko kanposantua Bizkaiko arkitektura garaikidearen adibide bikaina da, eta interes handiko ondare-elementua.

Honetan datza beraren berezitasuna: neoklasizismotik modernismora bitarteko arrastoak dituen Bizkaiko kanposantu bakarra da. Gainera, eklektizismoak eta neomedievalismoak Bizkaian izan zuten eraginaren lehen adibideak ditu, bai hilobietan, bai arkitektura orokorrean.

Nekropoli hau oso ezezaguna da euskal bibliografian, orain artean ez baita egin berari buruz esku artean duguna bezalako berariazko azterketa sistematikorik.

Azterlana kanposantuko hiru estilo nagusien arabera egin da: neoklasizismoa, eklektizismoa eta neomedievalismoa, eta modernismoa. Aldi horietan egin ziren kanposantuko oin berriko lanak eta haren eremua zabaltzeko lanak. Gainera, aldi horietakoak dira hilobirik nabarrienak ere.

Jatorria

Lekeition, Europako beste leku askotan bezala, gorpua tenpluen barruan eta inguruan lurperatzen ziren. Euskal Herrian, esaterako, familia baten hilobia etxearen beraren ataltzat hartzen zen.

Ilustrazioaren ideien ondorioz Karlos III. ak eliza barruko ehorzketak debekatu zituen zedula baten bidez, osasun-arrazoia zirela eta. Geroago, 1804. urtean, Karlos IV.ak agindu zuen kanposantuak egitea herriguneetako aldirietan. Agindua zen hilerrak landetan egitea, haizea aise zebilen toki garaietan,... baina horretarako eskumena ez zitzaion eman erakunde jakin bati. Horren ondorioz arazo asko egon ziren xedapen horiek betetzeko; gainera, hilak eliza barruan lurperatzea sendo errotutako ohitura zen herrietan. Horregatik, herri batzuetan urte asko luzatu zen agindua burutzapena.

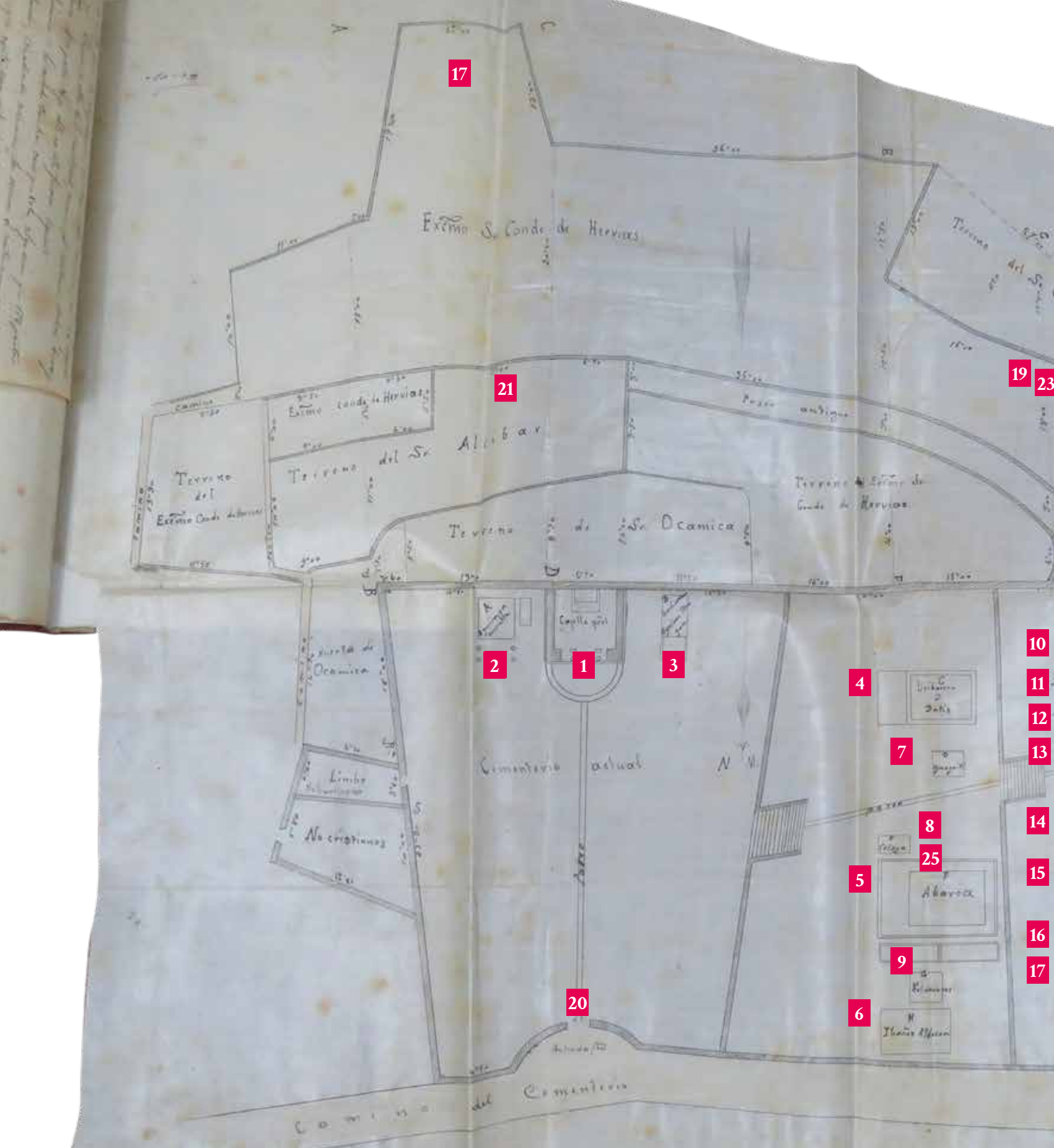
Ez dakigu zehatz-mehatz noiz eraiki zuten Lekeitioko kanposantua Lumentza mendiarren hegalean. Udalaren 1810eko akta batean aipatzen da kanposantu berria eraiki behar dela, baina ez zen egin, baliabide ekonomikoen faltagatik, hurrean. Badirudi 1819an elizako kanposantua erabiltzen zela artean, zeren kontuetan "Elizako kanposantua" aipatzen da, farol bat gehiago ipini zutela eta. Ziur asko, elizpean eraikitzen ziren teilapeko kanposantuen ereduakoa zen. Kanposantu berria egon zitekeela pentsarazten duen lehen erreferentzia 1822. urtekoa da, udal kontuetakoa: "kanposantuko ate berria, eta eskailera berriak ere bai". Horrenbestez, arrazoizkoa da pentsatzea XIX. mendeko 20ko hamarkadaren hasieraren inguruan eraiki zutela kanposantua. Agian, aldi batez bi kanposantuak erabiliko ziren. Ez dugu aurkitu auzia argitzen duen datu zehatzik.

Kanposantu berria oso eraikuntza eskasa izan bide zen, Mariano de Lascurain arkitektoak 1831. urtean egin zuen deskribapenaren arabera: "oso txarto dago; ez dago kaperarik ez gorpua uzteko tokirik". Oinplano angeluzuzeneko sail batean egon zen, antza, egungo sarrera nagusiaz beste aldean.

Lehen kanposantu hura Hermenegildo Belauzaran arkitektoak handitu zuen 1842an: kaperak publikoak erantsi zion kale nagusiaren erremate gisa. Horrez gain, bi hilobi pribatu egin zituen: Aguirre Solartetarrena eta Uribarren y Aguirrevengoatarrena. Familia horiek kanposantua handitzeko lanak ordaindu zituzten eta orube bana hautatu zuten beren kaperak egiteko, kaperak publikoaren alboetan. Elementu horiek guztiak jatorrizko tokietan daude oraindik, kaperak publikoak izan ezik, 1908. urteko erreforman gaur egun dagoen tokira aldatu zuten eta.

Lekeitioko kanposantuko plano, 1908 aurrekoa.
LUA 1436/4

17

Excmo S. Conde de Herveyos

Terrano del Sr. ...

21

19

23

Terrano del Excmo Conde de Herveyos

Terrano del Sr. Alabar

Terrano del Sr. Conde de Herveyos

Terrano de Sr. Ocamica

2

1

3

10

11

12

13

4

7

Cementerio actual

N W

14

15

16

17

8

25

5

9

6

20

Caminos del Cementerio

Capilla de ...

Capilla de ...

Alvarca

Capilla de ...

Capilla de ...

Lekeitioko kanposantuko planoak, Juan Arancibia, 1908.
LUA 1436/4

- 1 Kapera publikoa
- 2 Agirre Solarte kapera
- 3 Uribarren/Agirrebengoa kapera
- 4 Uribarren/Batiz kapera
- 5 Abaroa kapera
- 6 Ibañez de Aldekoa kapera
- 7 Oxangoiti kapera (Arriola/Lertxundi)
- 8 Zelaia
- 9 Colmenares
- 10 Larrazabal/Lariz
- 11 Amias/Arana
- 12 Erquiaga/Arana
- 13 Anduiza
- 14 Arze/Arruabarrena
- 15 Aremaio (Erkiaga/Salinas)
- 16 Txopitea
- 17 Marianistak
- 18 Oxinalde
- 19 Garavilla
- 20 Kanposantuko ataria
- 21 Adan de Yarza
- 22 Rodriguez Espina
- 23 Gerrikabeitia
- 24 Garavilla/Zabala
- 25 Monfort/Ibañez de Aldekoa

Kapera publikoa

Aguirre Solarte kapera

Uribarren Aguirrevengoa kapera

NEOKLASIZISMOA, 1820-1842

Arkitektura neoklasikoaren ezaugarri nagusiak lerroen purutasuna, simetria eta formen arrazionaltasun zorrotza dira. Barrokoaren eta rokokoaren gehiegizko apaingarrien kontrako erreakzioa izan zen.

Bizkaian 1777 eta 1860 artean eragin zuen. Lekeitioko kanposantua azken faseko estilokoa da, eredu neoklasiko zorrotzak apurtu zirenekoa, alegia.

Kanposantuko kapera publikoa neoklasizismoaren azken etapako emaitza adierazgarria da. Egiptoko eta Greziako eruedetan oinarritutako bolumen soila da; aurrealde noblea da ezaugarri nabarmenena. Egiptoren eragina antzematen da fatxada nagusiaren alboetako hormetan: pilonoak ekartzen dute gogora, itxura trapeziala dute eta. Eragin honek argi erakusten du eredu neoklasiko zorrotza alde batera utzi eta arkitektura eklektikorako bidea zabaltzen ari zela.

Klasizismoa honako baliabide hauen erabileran ere islatzen da: Greziako in antis tenpluen eruedari jarraitzen dio eta hiru atal dauzka: bi zutabe doriko, garezurrez apaindutako entablamendu laua, eta errematean erlaitz ganbila eta frontoia zapala, izkinetan akroterak dauzkana eta gailurrean gurutzua. Frontoian latinezko D.O.M. (Deo optimo maximo) inskripzioa dago. Hau esan nahi du: *Jainkoarentzat, onena eta handiena baita*. Kapera honetan nahiko ondo egindako erretaula neoklasikoa dago.

Kapera pribatuetan, publikoan ez bezala, neoklasizismo kanonikoa aplikatu zen. Hauexek dira ezaugarri nagusiak: bolumen soilak, leuntasun handiko harlanduak eta apaingarri gutxi (moldura lauak, frontoi triangeluarak, pilastra ildaskatuak eta abar).

EKLEKTIZISMOA eta NEOMEDIEBALISMOA, 1864-1915

Eklektizismoak askatasun handiarekin berregiten ditu iraganeko estiloak sintesi berria sortzeko. Ezaugarri behinena da apaingarriek protagonismo erabakigarria dutela diseinu arkitektonikoan. Erreferentzia ohikoena tradizio klasikoa izan zen, baina mediebalismoa ere aplikatzen zen. Ondorioz, arkitektura eklektikoan ugariak dira tondoak, pitxerrak, soingainekoak, frontoiak, harlandu kateatuak eta pilastra erraldoiak, besteak beste.

Neomediebalismoan kutsu erromanikoak eta gotikoak berreskuratu ziren. Arkitektura erlijiosoaren estilo propio gisa finkatu zen.

Lekeitioko udalak 1864 eta 1866 bitartean kanposantua handitu zuen; zabalkuntza jatorrizko sailaren eskuinean egin zen, gaur egungo sarrera nagusia erreferentziatzat hartuta. Kanposantu berria terrazetan eratu zen; horretarako euste-horma handiak ipini behar izan ziren, mendi-hegalaren malda handia da eta. Kanposantu berriaren eta zaharraren arteko malda gainditzeko bi eskailera egin ziren. Obra Jose Luis Abaroak finantzatu zuen.

Eremu horretan eklektizismoaren eta mediebalismoaren ezaugarriekin egindako kapera eta hilobi multzo bikaina dago. 1865eko hiru kapera pribatu azpimarratu behar dira: Uribarren y Batiztarrena, Abaroatarrena eta Ibáñez de Aldecoatarrena. Izan ere, Euskal Herriko arkitektura garaikidean eklektizismoa sartu zuten lehenak izan ziren.

Uribarren y Batiztarren hilobia eta Abaroatarrena oso antzekoak ziren: lerro zorrotzeko bolumenak, kalitate oso oneko harlanduez egindako bi isurkiko estalkiarekin. Bietan aurrealdeko errematea

noblea da: frontoi triangeluarra eta bertan idi-begia eta gurutzea; gainera, beirate ikusgarriak daude bietan. Halaber, beste apaingarri klasizista batzuk ere badaude: Uribarren y Batiztarrenean pilastra dorikoak ertzetan; Aba-roatarrenean itxiturako burdin hesia. Azken horretan eragin neogotikoa ere antzematen da arku zorrotzeko sarreran eta burdinazko atearen diseinuan; kalitate bikaineko burdinlan neomediebalista da.

Ibañez de Aldecoatarren hilobian, berriz, eklektizismoa desberdina da bi ezaugarriengatik: apaingarri gehiago daude eta neomediebalismoaren eragintxoak dauka. Nahasketa hori aurrealde noblean nabaritzen da: ataripe txikia, hiru gingileko arkuak daukana, oinarri handien gainean eraikitako zutabe korintoar biren gainean. Kaperak honetan kalitate handiko beirate koloretsuak daude.

Nitxoak ere aipatu behar dira; bi motatakoak dira: goian eta lurpean. Lehenengo artean hauek dira nabarmenenak: Celayatarrena, Larrazabal y Lariztarrena (1882), Anduizatarrena (1884) eta Aboitzatarrena. Bigarren artean: Garavilla y Zavalatarrena, Monfort Ibañez de Aldecoatarrena, Altunatarrena, Zabalatarrena (1880), eta Eguilior y Echevarrietatarrena (1900).

Celaya familiarenak eredu neoklasikoari jarraitzen dio, erremate piramidalean ikusten den moduan. Larrazabal y Lariz, Anduiza eta Aboitz familien hilobietan diseinu eklektiko landua dute; Larrazabal y Lariztarrena da ede-

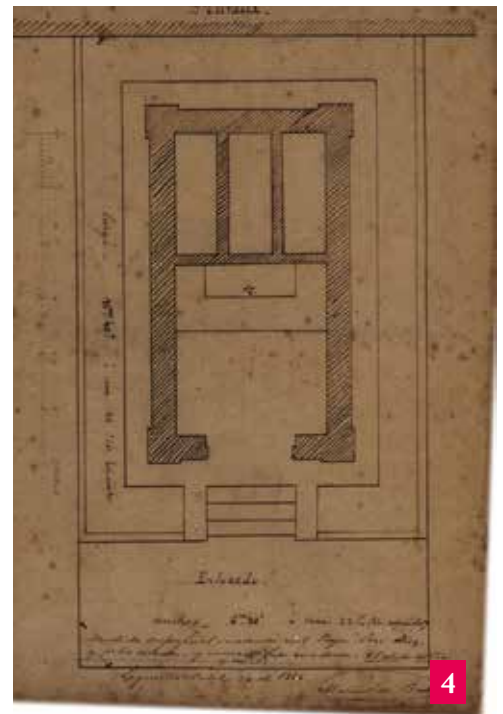
rrena. Garavilla y Zavala, Altuna, Zabala eta Eguilior y Echevarrieta familien hilobien planteamendu eklektikoaren emaitza apala da. Monfortarren hilobiak burdinazko itxiturako hesi bikaina dauka. Burdinlan eklektiko paregabea da.

1908ko erreformarekin batera egindako bigarren zabalkuntzan egindako eraikuntzetatik honako hauek dira ederrenak: Marianisten kaperak (1915) eta Oxinaldetarren (1913) eta Garavillatarren (1915) hilobi soilak. Marianisten kaperak eklektizismoaren adibide bikaina da, estilo neoekusaldunaren nolabaiteko eragina antzematen delako bi elementutan: bi isurkiko hegal-estalkia eta sarrera nagusia babesten duen hegazpea. Garavillatarrena oso interesgarria da, Frantzia egindako burdinazko eskultura berezia baitauka. Maurice Denonvilliers-en lantegian egin zen, Parisen (Lafayette kalea, 174).

Neomediebalismoaren eraginaren adibide bikaina dugu, Euskal Herriko arkitektura erlijiosoan aitzindaria: Arce eta Arruebarretarren kaperak, 1866 ingurukoa. Elementurik adierazgarriena errematea da: arkupe itsuez eratutako zerrenda. Ez da guztiz landua, eragin eklektikoa ere nabaritzen baita hiru elementutan: erremateko frontoia, zutabe txikiak sarrerako alboetan eta itxiturako hesia.

Gozka jarritako nitxo multzoa ere badauka Lekeitioko kanposantuak: Colmenares de Licon (1867), Arriola-Lerchundi, Chopitea (1874), Erquiaga y Arana (1878 ingurukoa),

Amias y Arana, eta Aremayo. Sei hilobiok neomediebalak dira, baina bi motatakoak: lehenengo biak neorromanikoak dira (erdipuntuko arkuak, arku itsuak eta abar); beste lauretan eragin neogotikoa islatzen da (arku zorrotzak, gailurreria eta abar).

Uribarren Batiz familiaren kaperak. 1866ko planoak LUA 2012/3

8

Zelaia hilobia

10

Larrazabal/Lariz hilobia

13

Anduiza hilobia

24

Garavilla/Zabala hilobia

25

Monfort/Ibáñez de Aldecoa hilobia

17

Marianisten hilobia

19

Garavilla

18

Oxinalde hilobia

Arce/Arruabarrena hilobia

Oxangoiti (Arriola/Lertxundi) hilobia

Colmenares/Licona hilobia

Amias/Arana hilobia

Aremayo (Erkiaga/Salinas) hilobia

Erquiaga/Arana hilobia

MODERNISMOA, 1908-1918

98ko krisiaren ondorioz XX. mendearen hasieran eklektizismoa atzean utzi zen eta estilo berri bi zabaldu ziren: erregionalismoa eta modernismoa. Noraezean ibili ondoren estilo berria aurkitzeko nazioarteko erreferentzietara jo zutenek modernismoa hautatu zuten. Ez zen estilo uniforme; aitzitik, modernismoa bost gune nagusitan sortu zen, eta bakoitzak bere ezaugarri bereziak zituen: katalana, vienarra, frantziarra, alemana eta italiarra. Bizkaian 1900-1914 bitartean nabaritu zen modernismoaren eragina; batez ere estilo frantziarra eta vienarra aplikatu ziren.

Lekeitioko kanposantuan modernismo vienarrak lan bikainak utzi zituen, euskal arkitekturaren mota honetako emaitza ederrenetakoak.

1908. eta 1912. urteen artean Juan de Arancibia arkitektoak zabalkuntzako erreforma garrantzitsua egin zuen eta beste bi elementu eraiki zituen: sarrerako ataria eta gorputegia. Kanposantua ekialderantz zabaldu zen, hau da, mendirantz. Malda handia zen eta euste-horma handia eraiki behar izan zen mailakako terrazak sortzeko. Erreforma horren ondorioz kapera publikoa lur berrietara eraman behar izan zen eta eskailera bat egin behar izan zen goiko eta beheko sailak lotzeko. Eskailera berria eraiki zutenenez, kapera, lehen Aguirre Solartetarren panteoiaren eta Uribarren y Aguirrevengoatarren panteoiaren artean zegoena, gaur egun dagoen tokira aldatu behar izan zen, goialdera.

Bi eraikin berriak (ataria eta gorputegia) modernismo vienarraren emaitza bikainak dira. Elementu nagusiak honako hauek dira: forma geometriko argi eta astunak, batetik, eta kareharrizko harlandu ederrak, bestetik. Sarrerako atea 1913. urtean egin zen; aipagarria da burdineria modernistaren diseinuaren kalitate aparta, batez ere forma lerromakurrak.

Fase honetakoak dira Juan de Arancibiak egindako kapera pribatu biak: Rodríguez Espina familiarena (1916) eta Adán de Yarzatarrena (1918). Modernismo vienar berantiarreko diseinu heldu eta zoragarriak dira, Europako ederrenetakoak elementu hauei esker: lerro masiboak eta geometrizatuak, kareharrizko harlandu bikainak eta burdineria zoragarria sarrerako atean; Adán de Yarzatarren hilobian gurutzea dago errematean. Rodríguez Espina familiaren kaperan apaindura-elementuen kalitatea goraiatu behar da: hontzen erliebeak, motibo geometrikoak eta lore-koroak. Kapera horietan beste estilo batzuen eragina ere antzematen da, berantiarrek izanik: neomedievalismo moteldua Adán de Yarzatarrenean eta eklektizismokoak Rodríguez Espina familiarenean.

Ildo berean daude Algorta-Abaroatarren hobiak (1914-1918); forma geometriko agerikoak eta zorrotzak dira elementu nagusiak.

ORAINTSUKO ADIBIDEAK

Lekeitioko nekropolia kasu bakarra ere bada kanposantuen artean, eskultura garaikidea antzematen delako; Reinaldo Lopez Carrizok Gerrikabeitiaren panteoirako egindakoan esaterako. Izaera espresionista gogorreko giza irudiz osatutako multzo bikaina da. Min sakona igortzen du eta Jorge Oteiza bere maisuaren eragin handia du.

Ocamicaren 1953ko lana ere nabarmendu behar da, lantegiko eskultura zuzenarengatik.

Argazkiak: Gorka Pérez de la Peña, Maite Garamendi eta Aitor Iturbe.

Adan de Yarza

Rodríguez Espina

Gerrikabeitia

“El señor Echevarrieta dió cuenta de haberse practicado unas **catas** de terrenos situados en la falda del monte “Arzabal”, en los que el Ayuntamiento se había fijado para construir un nuevo cementerio; manifesto que del resultado de ellas aparecía no existir en aquella profundidad suficiente para el objeto; que se habían hecho iguales catas también en la parte superior del monte encontrándose unos tres y medio pies de profundidad...” LUA 1901-7-28

Nori

demontre okurridu jakon kanposantua Artzabalera eruatia! Lekitto inkenieroz beteta egon dala beti, kanposantua, nun eta, Loibetarren zelai ederrian! Eeesterrak sakonera gixxiko lurra zala, bestela, Tako, nora juango ginateke bainotxua hartzera?

